

onderzoeksprojecten, in het Kromme-Rijngebied en in het Gooi (beide verschenen in 1974), behoorden tot de eerste in hun soort. Het onderzoek naar de historisch-geografische achtergronden van het landschap in het ruilverkavelingsgebied Avezaath-Ophemert (1976b) was opnieuw een eersteling. Als bijdrage aan de ontwikkeling van het ruilverkavelingsplan zijn de krommakers in het gebied in kaart gebracht. Dankzij dit onderzoek is bij de ruilverkaveling een aantal van deze akkers gespaard.

Stad en platteland; stadsrandgebieden

Het artikel in de Algemene Geschiedenis der Nederlanden bood een breed overzicht, waarin veel aandacht werd besteed aan de gevolgen van de invloed van de groeiende steden op het omringende platteland in de Nieuwe Tijd. Een aspect hiervan vormen buitenplaatsen en de bijbehorende tuinen, een onderwerp waarin Harten als weinig andere geografen thuis is. Een ander thema vormen de stadsrandgebieden, waarover hij een paar keer op buitenlandse congressen sprak (1987, 1989). Buitenlandse collega's bleken gefascineerd door de getoonde, uitgebreide stadsrandzones rond de Westnederlandse steden in de 17^e en 18^e eeuw.

Het Nederlandse rivierengebied

Het dominante thema gedurende de afgelopen tien jaar was het Nederlandse rivierengebied. Het onderzoek in dit gebied, meer in het bijzonder de wijde omgeving van woonplaats Geldermalsen, leidde tot zowel detailstudies als overzichtsartikelen. De nadruk lag daarin op de middeleeuwse nederzettings- en ontginningsgeschiedenis. In de ontelbare, in de avonden en weekeinden geconcentreerde, uren veldwerk ontsnapte weinig aan zijn aandacht, of het nu om prehistorische woonplaatsen ging of om

Op de pagina hiernaast: Fragment van de kaart behorende bij het onderzoek naar de historisch-geografische achtergronden van het landschap in het ruilverkavelingsgebied Avezaath-Ophemert.

19^e-eeuwse peilmerken. Hans' enorme kennis over kleine landschapselementen in dit gebied werd in 1997 gebundeld in het boek 'Sporen in het landschap'.

SLOTWOORD

Na 34 jaar verlaat Hans nu de Utrechtse universiteit. De universiteit verliest daarmee een bescheiden, niet altijd voldoende gewaardeerde, docent en onderzoeker. Hij dringt zich nooit op, maar stelt zijn enorme kennis beschikbaar voor wie daarom vraagt. Wie belangstelling toont, weet hij steeds weer enthousiast te maken. Wie daarentegen een ongeïnteresseerde indruk maakt, of wie snel een eenvoudig antwoord op een complexe vraag wil, kan een enigszins knorrig antwoord ten deel vallen.

We hebben de afgelopen jaren gemerkt hoezeer de toekomst van de Utrechtse historische geografie hem ter harte gaat en hoe hij zich heeft ingezet voor de continuering van het vak. We hebben respect voor de manier waarop hij zich heeft ingezet voor zijn opvolging en hoe hij zijn opvolger heeft ingewerkt.

Mede namens zijn huidige en vroegere studenten en collega's wensen wij Hans een groot aantal goede jaren toe en bieden wij hem dit 'Panorama van het Nederlandse landschap' aan.

NOTEN

- 1 Voor dit beknopte biografische overzicht is gebruik gemaakt van oude jaargangen van Geografen Contact. Daarnaast zijn vraaggesprekken gevoerd met (oud-)studenten en (oud-)collega's. Speciale vermelding verdient dr J.A. Verduin. Drs C.A. Ondaatje hielp bij het samenstellen van de lijst van publikaties.
- 2 Een inerte massa is de ondergang van: vak, aanzien en VUGS; interview met de oud-praeses van de VUGS, dhr. J.D.H. Harten. Geografen Contact 11, mei/juni 1962, pp. 10-12.
- 3 Voornamelijk sociaal-geografen, maar ook fysisch-geografen en studenten sociaal-economische geschiedenis.

LIJST VAN PUBLIKATIES VAN J.D.H. HARTEN

- HARTEN, J.D.H. (1959). De grote ontginning. *Geografen-Contact* 8, nr 2, pp. 2-7.
- HARTEN, J.D.H. (1966). De ontwikkeling van de landbouw in Groningen gedurende de achttiende en de negentiende eeuw; kanttekeningen bij de inaugurerende rede van Prof. Dr. E.W. Hofstee. *Tijdschrift K.N.A.G.* 83, pp. 346-357.
- HARTEN, J.D.H. (1970). Historische geografie van Nederland. Standaarddictaat Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. (1971a). De verzorging van het platteland van de Zeeuwse eilanden in de Franse Tijd. *Bulletin Geografisch Instituut R.U. Utrecht III-1*, pp. 31-73.
- HARTEN, J.D.H. (1971b). Anderhalve eeuw landschapsdynamiek in Nederland. *Spiegel Historiae* 6, pp. 595-600.
- HARTEN, J.D.H. & C.P.W.F. HERZBERG (1971). De ontginningen in Zuid-Salland gedurende de eerste helft van de 19^e eeuw. *Bulletin Geografisch Instituut R.U. Utrecht III-1*, pp. 7-29.
- HARTEN, J.D.H. (1972). Historische geografie van Nederland. Standaarddictaat Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht (2^e, herziene druk).
- HARTEN, J.D.H. (1973). Het landschap als object van de historische geografie. In: J.B.T. VAN DAM, T. DEELSTRA & N.L. PRAK (RED.). *Historie: Nou en? ... een bundel bijdragen tot de discussie over de plaats van de geschiedenis in het onderwijs aan de Afdeling der Bouwkunde. Technische Hogeschool, Delft*, pp. 56-62.
- HARTEN, J.D.H. (1974a). Aspecten van de mobiliteit in Nederland in het tweede kwart van de 19^e eeuw. In: J. HINDERINK & M. DE SMIDT (RED.). *Een sociaal-geografisch spectrum; opstellen aangeboden aan Prof. Dr. A.C. de Vooyoys, 1949-1973. Utrecht*, pp. 45-56.
- HARTEN, J.D.H. (1974b). De genese van het cultuurlandschap. In: COLARIS, W.J.J. (eindred.). *Milieukundig onderzoek van het Gooi; basisrapport; onderzoek in opdracht van het gewest Gooiland. Z.pl.*, pp. 451-472.
- HARTEN, J.D.H. (1974c). Het kaartbeeld van de provincie Utrecht in historisch geografisch perspectief. In: *Kaartenmakers van 't Sticht; een overzicht van de historische kartografie van de provincie Utrecht, 1500-1870; beschrijvende catalogus voor de tentoonstelling 'Utrecht op oude kaarten' in het Provinciehuis te Utrecht, 5 oktober - 8 november 1974. Canaletto, Alphen aan den Rijn*, pp. 3-6.
- ASMAN, W.A.H., B.G.H.J. BELTMAN, P.J. DOFFERHOFF, J.D.H. HARTEN, P.R.M. MAAS, P.J. SCHROEVERS, J.T. DE SMIDT, S.P. TJALLINGII, E.E.J. WEISS (W.A.H. ASMAN & S.P. TJALLINGII, RED.) (1974). *Het Kromme-Rijnlandschap, een ecologische visie; verslag van het Kromme-Rijnproject 1970-1974. Stichting Natuur en Milieu, Amsterdam (Natuur en Milieu 4/KRP-rapport 30)*.
- HARTEN, J.D.H. (1976a). De genese van het Gooische cultuurlandschap. *Geografisch Tijdschrift* 10, pp. 93-116.
- HARTEN, J.D.H. (1976b). Historisch-geografische achtergronden van het landschap in het gebied van de ruilverkaveling Avezaath-Ophemert. In: *Avezaath-Ophemert; een bijdrage voor een ruilverkavelingsplan. Geldermalsen*, pp. 3-15.
- HARTEN, J.D.H. (1978a). Stedelijke invloeden op het Hollandse landschap in de 16de, 17de en 18de eeuw. *Holland, regionaal historisch tijdschrift* 10, pp. 114-134.
- HARTEN, J.D.H. (1978b). Zoelen, dorp in het gebied van de grote rivieren. In: G.J. VAN DEN BERG, P.W. GEUDEKE, A.W. EDELMAN-VLAM EN J.A.C.E. VAN ROERMUND. *Luchtatlas van Nederland. KNAG/Romen, Bussum*, pp. 77-78.
- CAPEL, J. & B. MOBACH (J.D.H. HARTEN, RED.) (1979). *Twente; cultuurhistorische typering en kartering. Z.pl.*
- HARTEN, J.D.H. (1980a). Het landschap in beweging. In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden; deel 5: Nieuwe Tijd. Haarlem*, pp. 38-77.
- HARTEN, J.D.H. (1980b). Historisch-geografische achtergronden van het landschap in het gebied van de ruilverkaveling Avezaath-Ophemert. *Mededelingen Historische Kring West Betuwe* 118, nr 1, pp. 3-12; nr 2, pp. 1-10.
- HARTEN, J.D.H. (1980c). Historisch-geografische excursie Zuid-Engeland; routebeschrijving.

- Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. (1981). Gids voor een historisch-geografische excursie naar Friesland, Groningen en Drenthe. Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. (1982). Gids voor een historisch-geografische excursie naar Zuid-Engeland. Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. & J. SCHUYF (1983). Possible planned villages in the Netherlands. In: B.K. ROBERTS & R.E. GLASSCOCK (EDS). Villages, fields and frontiers; studies in European rural settlement in the Medieval and Early Modern Periods; papers presented at the meeting of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape, held at Durham and Cambridge, England, 10-17 September 1981. B.A.R., Oxford (BAR International Series 185), pp. 43-59.
- HARTEN, J.D.H. (1984a). De katholisering van 's-Heerenhoek op Zuid-Beveland in de eerste helft van de negentiende eeuw; een bijdrage tot de kennis van de ruimtelijke mobiliteit in Nederland in deze periode. In: A.O. KOUWENHOVEN, G.A. DE BRUIJNE & G.A. HOEKVELD (RED.). Geplaatst in de tijd; liber amicorum aangeboden aan prof. dr M.W. Heslinga bij zijn afscheid als hoogleraar in de sociale geografie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op vrijdag 12 oktober 1984. Geografisch en Planologisch Instituut Vrije Universiteit, Amsterdam (Bijdragen tot de Sociale Geografie en Planologie 9), pp. 443-470.
- HARTEN, J.D.H. (1984b). Historisch-geografische excursie Vijfherenlanden, Nederbetuwe, omgeving Grebbeberg, zuidwestelijke Veluwezoom. Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht.
- THURKOW, A.J., J.D.H. HARTEN, H. KNIPPENBERG, L. PRINS, J. RENES, J. SCHUYF, J.A.J. VERVLOET, J.C. VISSER & P.A.M. VAN WIJK (1984). Atlas van Nederland. Deel 2, Bewoningsgeschiedenis. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- HARTEN, J.D.H. (1985a). De katholisering van 's-Heerenhoek op Zuid-Beveland in de eerste helft van de negentiende eeuw; een bijdrage tot de kennis van de ruimtelijke mobiliteit in Nederland in deze periode. Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland 11, pp. 71-91.
- HARTEN, J.D.H. (1985b). Enige dorpen in het westelijk deel van het Rivierengebied: op het spoor van planning. Lustrum HGUV; excursie Heuvelrug Betuwe. Z.pl., pp. 11-23.
- HARTEN, J.D.H. (1986a). Oude nederzettingenpatronen in de Bommelerwaard. In: H.J.A. BERENDSEN (RED.). Het landschap van de Bommelerwaard. Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Amsterdam/Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 10), pp. 67-90.
- BERENDSEN, H.J.A., M.I.J.G. CORTENRAAD & J.D.H. HARTEN (1986b). Beschrijving van de excursie door de Bommelerwaard. In: H.J.A. BERENDSEN (RED.). Het landschap van de Bommelerwaard. Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Amsterdam/Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 10), pp. 161-182.
- HARTEN, J.D.H. (1986c). Het rivierkleigebied. In: S. BARENS, J. RENES, T. STOL, J.C. VAN TRIEST, R.J. DE VRIES & F.J. VAN WOUDEBERG (RED.). Het Nederlandse landschap; een historisch-geografische benadering. Matrijs, Utrecht, pp. 28-37 (2^e druk 1987, 3^e druk 1988).
- HARTEN, J.D.H. (1987a). The pre-industrial rural-urban fringe in Holland and the diffusion of activities to the countryside. In: H.-J. NITZ (RED.). The medieval and early-modern rural landscape of Europe under the impact of the commercial economy; papers presented at the meeting of the Permanent European Conference for the study of the Rural Landscape, held at Rastede and Hagen, Federal Republic of Germany, 2-9 September 1985. Dept. of Geography, University of Göttingen, Göttingen, pp. 317-328.
- HARTEN, J.D.H. (1987b). Monumentenkaart van Neerijnen. Gemeentelijke Monumentencommissie, Z.pl.
- BARENS, S. & J.D.H. HARTEN (1988). Historisch-geografische aspecten van het ruilverkavelingsgebied Hupsel-Zwolle. Geografisch Instituut, Utrecht.
- BARENS, S., J.D.H. HARTEN, J. RENES, J. VERHORST &

- K.E. VAN DER WIELEN (RED.) (1988). Planning in het verleden. K.N.A.G., Amsterdam/Geogr. Inst. R.U., Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 68).
- HARTEN, J.D.H. (1988a). Dorpen in het rivierkleigebied; speurtocht naar planning. In: s. BARENDs, J.D.H. HARTEN, J. RENES, J. VERHORST & K.E. VAN DER WIELEN (RED.). Planning in het verleden. K.N.A.G., Amsterdam/Geogr. Inst. R.U., Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 68), pp. 155-178.
- BARENDs, s., J.D.H. HARTEN, J. RENES, J. VERHORST & K.E. VAN DER WIELEN (1988). Nawoord. In: s. BARENDs, J.D.H. HARTEN, J. RENES, J. VERHORST & K.E. VAN DER WIELEN (RED.). Planning in het verleden. K.N.A.G., Amsterdam/Geogr. Inst. R.U., Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 68), pp. 179-181.
- HARTEN, J.D.H. (1988b). De invloed van de mens op het landschap. In: H.P. DE BRUIN (RED.). Het Gelders rivierengebied uit zijn isolement; een halve eeuw platteland vernieuwing. Walburg, Zutphen (Stichting Geschiedenis Gelders Rivierengebied; Gelderse Historische Reeks 18), pp. 16-37.
- HARTEN, J.D.H. (1988c). Stroomrug- en komontginning. Historisch-Geografisch Tijdschrift 6, pp. 20-22.
- HARTEN, J.D.H. (1989). Die Verstädterung der Niederlande und der Einfluß der Städte des Rhein-Maas-Deltas auf das Umland in der frühen Neuzeit. Siedlungsforschung; Archäologie-Geschichte-Geographie 7, pp. 131-147.
- HARTEN, J.D.H. (1991a). Dorp en dorpsgebied: historisch-geografische aspecten van Buurmalsen. In: Buurmalsen belicht; fragmenten uit de historie van kerk en dorp. Kerkvoogdij Buurmalsen, Buurmalsen, pp. 150-179
- HARTEN, J.D.H. (1991b). Het rivierkleigebied. In: s. BARENDs, J. RENES, T. STOL, J.C. VAN TRIEST, R.J. DE VRIES & F.J. VAN WOUDEBERG (RED.). Het Nederlandse landschap; een historisch-geografische benadering. Matrijs, Utrecht (4^e, geheel herziene en vermeerderde druk), pp. 27-36 (5^e druk 1993, 6^e druk 1995).
- HARTEN, J.D.H., J. RENES, R. SMOUTER & K.E. VAN DER WIELEN (RED.) (1992). De tuin van Utrecht; geschiedenis en waarden van het landschap in het landinrichtingsgebied Groenraven-Oost. Historische Reeks Utrecht 16. Matrijs, Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. (1992a). Landhuizen en buitenplaatsen. In: J.D.H. HARTEN, J. RENES, R. SMOUTER & K.E. VAN DER WIELEN (RED.). De tuin van Utrecht; geschiedenis en waarden van het landschap in het landinrichtingsgebied Groenraven-Oost. Historische Reeks Utrecht 16. Matrijs, Utrecht, pp. 43-68.
- HARTEN, J.D.H. (1992b). Militaire werken. In: J.D.H. HARTEN, J. RENES, R. SMOUTER & K.E. VAN DER WIELEN (RED.). De tuin van Utrecht; geschiedenis en waarden van het landschap in het landinrichtingsgebied Groenraven-Oost. Historische Reeks Utrecht 16. Matrijs, Utrecht, pp. 69-81.
- HARTEN, J.D.H. (1993a). Vloedschuur: veiligheid voor het vee bij overstromingen. In: s. BARENDs, H. RENES, T. STOL, H. VAN TRIEST, R. DE VRIES & F. VAN WOUDEBERG (RED.). Over hagelkruisen, banpalen en pestbosjes; Historische landschapselementen in Nederland. Matrijs, Utrecht, pp. 44-45 (2^e druk 1993, 3^e druk 1994, 4^e druk 1997).
- HARTEN, J.D.H. (1993b). Vluchtheuvel: wijkplaats bij overstromingen. In: s. BARENDs, H. RENES, T. STOL, H. VAN TRIEST, R. DE VRIES & F. VAN WOUDEBERG (RED.). Over hagelkruisen, banpalen en pestbosjes; Historische landschapselementen in Nederland. Matrijs, Utrecht, pp. 46-47 (2^e druk 1993, 3^e druk 1994, 4^e druk 1997).
- HARTEN, J.D.H. (1994). Cultuurlandschappen in de provincie Utrecht. In: Het Utrechtse landschap en zijn bewoners. Universiteit Utrecht/Vereniging Oud-Utrecht, Utrecht, pp. 9-22.
- HARTEN, J.D.H. (1997). Sporen in het landschap; kleine historische landschapselementen in de West-Betuwe en de Vijfheerenlanden. Matrijs, Utrecht.
- HARTEN, J.D.H. (i.v.). Het buitenplaatsenlandschap van de Vechtstreek en 's-Graveland. Historisch-Geografisch Tijdschrift.